

ERKENNING

Aflevering 40 van de historische reeks over Coevorden.

Huib D. Minderhoud

De Joodse bevolkingsgroep vormde, juist door haar geringe omvang, al heel snel een hechte gemeenschap in de Coevorder samenleving. De nieuwe burgers, zo verschillend van de alom tegenwoordige christelijke omgeving, zochten steun en geborgenheid bij elkaar. De oude traditionele geloofsbeleving, de gemeenschappelijke afkomst en de overgeleverde gewoonten en gebruiken waren onverwoestbare samenbindende elementen.

De calvinistische overheid kon hen met des te meer verdraagzaamheid tegemoet treden, omdat ze van de Joodse godsdienst geen enkele concurrentie te duchten had. Het was uitgesloten, dat een aanhanger van de hervormde leer ooit zou overlopen; Jood was je immers door geboorte! Nee, dan was de rooms-katholieke eredienst veel meer te duchten. Want al werd het "Paapsdom" officieel nog zo verfoeid, de kleurrijke liturgie en de mystieke geloofsinhoud bleven voor bepaalde protestanten toch nog steeds aantrekkelijk.

In 1763 bestond de Joodse gemeenschap uit tien gezinnen. Onder hen waren twee vermogende kooplieden, Isack Moses en Levy Israël. Isack beheerde de bank van lening en Levy was zo rijk, dat hij in 1774 aan de graaf Van Rechteren een hypotheek van f 5.000,- verstrekte. De Joodse ingezetenen werden trouwens allemaal redelijk kapitaalkrachtig. Als middenstanders en kooplieden kenmerkten ze zich vooral door ijver en zuinigheid. In 1768 kochten ze een huis aan de Kerkstraat en verzochten de magistraat, het stadbestuur, dit gebouw tot kerk te mogen bestemmen en de erachter gelegen tuin tot begraafplaats. De magistraat stemde toe en vroeg als jaarlijkse tegemoetkoming vier ducatonen, die grif betaald werden. Zo beschikte de gemeenschap nu over een eigen, door de overheid erkende plaats van samenkomst. Later zou hier de synagoge gebouwd worden.

De toenemende Joodse welvaart wekte steeds meer de naijver van de gezeten Coevorder middenstanders. Zij zetten voortdurend de magistraat onder druk om Joodse nieuwkomers zo veel mogelijk te weren. Toen Berend Salomon, die

Aan de haven met arsenaal en waterpoort in de vestingwal.
Schilderij Ir. Herman Brand.

vroeger ook al in Coevorden gewoond had, komend van Hoogeveen in 1774 een verblijfsvergunning aanvraag, werd dit geweigerd. De hiervoor door de magistraat aangevoerde reden sprak eigenlijk boekdelen. *"Dat de gesaamenlijke Jooden niet alleen een aanmerkelijk getal Inwoonders deser Stadt zouden uytmaaaken, maar ook de negotie, benevens het welvaaren en bestaan van de Christenen daardoor worden geruïneert!"* Hierna volgde

Oud Coevorden. Doorkijkje op de Keizersgracht.

nog een zinsnede over de bedrieglijke wijze van zaken doen! Al met al een duidelijke demonstratie van de denkbeelden van de gezeten burgerij, die met de magistraatsleden nauw verbonden was. En de gewone burgers? Die waren redelijk verdraagzaam, kunnen we aannemen. De Joden woonden immers tussen hen in. Ze hielpen hen, als er op sabbat eens een karweitje verricht moest worden en werden zelf ook wel eens geholpen. De Joodse gemeenschap veroverde door deze gewone omgang toch een vaste plaats in de Coevorder gemeenschap van de achttiende eeuw. En al waren er nog wel af en toe strubbelingen, Joden hoorden in Coevorden; ze waren niet meer weg te denken. Nog een andere geloofsgemeenschap kreeg eindelijk erkenning. Het aantal Rooms-katholieken nam in de loop van de achttiende eeuw geleidelijk weer toe. In een huis aan de Kerkstraat en ook wel elders werden weer min of meer regelmatig kerkdiensten gehouden, die door de magistraat oogluikend toegelaten werden. In Het Laar woonden Coevordenaren vaak de mis bij. Hier zochten ook militairen van het garnizoen hun heil en deze omstandigheid bewerkte tenslotte een ommekeer in de gezindheid van de magistraat. Het gebeurde namelijk steeds vaker, dat soldaten na een kerkgang in Het Laar niet meer in de vesting terugkeerden. Soldatenwervers van de Munsterse bisschop wachtten hen op en overreedden hen tegen een fors handgeld dienst te nemen in het Munsterse leger.

Het aantal deserties werd tenslotte zo groot, dat de gouverneur van de vesting er bij het land-

schapsbestuur op ging aandringen bij uitzondering in Coevorden de stichting van een Rooms-katholieke kerk weer toe te staan. Het bestuur aarzelde, maar toen in 1785 ineens zesenvijftig soldaten niet terugkeerden, was de maat vol. Op 14 maart 1786 kwam de officiële mededeling, dat *“an de roomschgezinden (was) gepermitteerd en toegestaan, om op hare eigene kosten binnen de stad Coevorden in het een of ander particulier kerkhuis haren Godsdienst in alle vereischte stilte te mogen oefenen”*.

De toestemming ging gepaard met een aantal zeer beperkende voorwaarden, waaruit weer duidelijk bleek, hoe bang de magistraat was voor concurrentie met de Hervormde kerk. Er mochten in de kerk geen versieringen aangebracht worden en op zon- en feestdagen mochten de diensten niet gelijk beginnen met die der staatskerk. En natuurlijk mocht ook het gebouw er niet als een kerk uitzien. De bepaling, dat alleen Hervormde lidmaten een bestuurlijke of ambtelijke functie mochten bekleden, bleef uiteraard onverkort van kracht. Joden en Katholieken waren nog steeds tweederangs burgers, zij het officieel niet lang meer. Maar de jaartallen 1768 en 1786 betekenden wel erkenning. Erkenning voor twee geloofsgemeenschappen, waardoor het alleenrecht van één kerkgenootschap in feite voorgoed verbroken werd.

De verbindingssteeg tussen de Bakkersteeg en de Sint-Jansstraat.

Achterkant omslag:

De stadsbrief van Coevorden, 1407 – 2007.